

ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC SƯ PHẠM

NGUYỄN THỊ LOAN

CÁI TÔI TRỮ TÌNH
TRONG THƠ BÙI KIM ANH

Chuyên ngành: VĂN HỌC VIỆT NAM

Mã số: 60.22.34

LUẬN VĂN THẠC SĨ KHOA HỌC NGỮ VĂN

THÁI NGUYÊN, 2012

ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC SƯ PHẠM

NGUYỄN THỊ LOAN

CÁI TÔI TRỮ TÌNH
TRONG THƠ BÙI KIM ANH

Chuyên ngành: VĂN HỌC VIỆT NAM

Mã số: 60.22.34

LUẬN VĂN THẠC SĨ KHOA HỌC NGỮ VĂN

Người hướng dẫn khoa học: PGS.TS. Trần Thị Việt Trung

THÁI NGUYÊN, 2012

MỤC LỤC

MỞ ĐẦU	1
1. Lý do chọn đề tài	1
2. Lịch sử vấn đề	2
3. Nhiệm vụ, phạm vi nghiên cứu	7
3.1. Nhiệm vụ nghiên cứu	7
4. Phương pháp nghiên cứu.....	8
5. Đóng góp của luận văn.....	8
5. Cấu trúc luận văn	8
CHƯƠNG 1: KHÁI QUÁT VỀ THƠ NỮ VIỆT NAM THỜI KỲ HIỆN ĐẠI VÀ QUÁ TRÌNH SÁNG TÁC CỦA NHÀ THƠ BÙI KIM ANH.....	9
1.1. Khái quát về thơ nữ Việt Nam thời kỳ hiện đại	9
1.1.1. Về đội ngũ	9
1.1.2. Nét đặc sắc của thơ nữ Việt Nam.....	12
1.2. Khái quát về quá trình sáng tác của nhà thơ Bùi Kim Anh	14
CHƯƠNG 2 : NỘI DUNG CÁI TÔI TRỮ TÌNH THƠ BÙI KIM ANH.....	24
2.1. Khái niệm cái tôi trữ tình trong thơ	24
2.2. Đặc điểm cái tôi trữ tình trong thơ Bùi Kim Anh	30
2.2.1. Cái tôi kín đáo, dịu dàng, sâu sắc, đầy nỗi niềm và lòng trắc ẩn.....	30
2.2.2. Cái tôi - mạnh mẽ, bản lĩnh đối mặt với nỗi buồn, nỗi bất hạnh trong cuộc đời	48
CHƯƠNG 3: NGHỆ THUẬT THỂ HIỆN CÁI TÔI TRỮ TÌNH TRONG THƠ BÙI KIM ANH	57
3.1. Về thể thơ	58
3.1.1. Thơ Bùi Kim Anh thật đặc địa với lục bát (Nguyễn Trọng Tạo)	58
3.1.2. Thơ Bùi Kim Anh - phù hợp với thể thơ tự do	68
3.2. Một số hình ảnh mang tính biểu tượng đặc trưng trong thơ Bùi Kim Anh.....	75

3.2.1. Hình ảnh "chiều", "đêm", "mưa" - hình ảnh gợi nỗi buồn, sự cô đơn	75
3.2.2. Hình ảnh hoa và cỏ dại - hình ảnh mang tính biểu tượng về thân phận người phụ nữ	87
3.3. Ngôn ngữ thơ.....	92
3.3.1. Thứ ngôn ngữ vừa giản dị, tự nhiên, đậm chất dân gian, vừa trí tuệ sâu sắc.....	93
3.3.2. Một số cách tổ chức ngôn ngữ	95
3.4. Giọng điệu	99
3.4.1. Giọng điệu khắc khoải, lo âu nhưng cũng đầy mạnh mẽ.....	99
3.4.2. Giọng thơ xót xa, oán trách nhưng tế nhị, sâu sắc	101
KẾT LUẬN	103
TÀI LIỆU THAM KHẢO	106

MỞ ĐẦU

1. Lý do chọn đề tài

- Bùi Kim Anh là một nhà thơ nữ khá nổi bật trong đội ngũ các nhà thơ nữ Việt Nam từ những năm 90 thế kỷ trước trở lại đây. Chị là một cây bút có sức sáng tạo khá dồi dào – trong khoảng 15 năm (1995 – 2011) chị đã cho ra đời 7 tập thơ (chưa kể tập thứ 8 sắp sửa in). Thơ chị có một giọng điệu riêng biệt so với các nhà thơ nữ khác cùng thời - bởi sự kín đáo, thâm trầm, u ẩn và đầy tâm trạng của một người phụ nữ trí thức - luôn có ý thức sâu sắc về mình và về số phận của những người phụ nữ thời kỳ hiện đại với bao nỗi niềm trước cuộc đời vốn rất phức tạp, đầy niềm vui, hạnh phúc nhưng cũng đầy nỗi buồn, khổ đau và bất hạnh. Hay nói một cách khác, *cái Tôi trữ tình* trong thơ Bùi Kim Anh đã đem đến cho người đọc một tình cảm thẩm mỹ đặc biệt trước vẻ đẹp của một tâm hồn phụ nữ đầy dịu dàng mà mãnh liệt, đầy yêu thương, nhân hậu nhưng cũng đầy sự xót xa, đắng đót, đôi khi khiến người đọc quặn lòng! Chính vì vậy, *cái Tôi trữ tình* có màu sắc riêng biệt ấy đã góp phần làm nên “*bản sắc*” và sự phong phú cho thơ nữ Việt Nam thời kỳ hiện đại.

- Nhà thơ Bùi Kim Anh là người con của quê hương Thái Bình- vì vậy, nghiên cứu, tìm hiểu để ghi nhận những đóng góp của nhà thơ – nhằm giới thiệu với đông đảo người đọc đặc biệt là những người đọc tỉnh Thái Bình là động lực để chúng tôi thực hiện luận văn này. Kết quả nghiên cứu cũng sẽ là một tài liệu tham khảo bổ ích cho phần văn học địa phương Thái Bình của chúng tôi

- Do đó, nghiên cứu thơ Bùi Kim Anh cũng chính là nghiên cứu một trong những nét “*bản sắc riêng biệt*” của thơ nữ Việt Nam, nghiên cứu một *cái Tôi trữ tình* trong thơ nữ thời kỳ hiện đại mà chưa được nhiều người quan tâm. Qua đó, góp phần vào việc làm rõ hơn những đặc điểm và giá trị của thơ nữ Việt Nam trong đời sống văn học hiện nay.

2. Lịch sử vấn đề

Trước hết, có thể khẳng định rằng chưa có một công trình nào nghiên cứu một cách toàn diện về thơ của Bùi Kim Anh. Người đọc có thể gặp đây đó các bài giới thiệu, phê bình thơ Bùi Kim Anh rải rác trên các báo viết, báo điện tử. Ngoài ra, ta còn gặp các cuộc phỏng vấn tác giả mà ở đó Bùi Kim Anh đã ít nhiều “*bật mí*” cho người đọc những suy nghĩ và nỗi niềm của chính mình trong quá trình sáng tác.

Trong khoảng hơn chục năm nay thơ Bùi Kim Anh được đông đảo bạn đọc đón nhận và yêu mến, điều đó được minh chứng qua các bài viết, những nhận xét, đánh giá, bình luận của độc giả được đăng trên các báo viết và báo điện tử. Nhìn chung, bạn đọc đã chú ý nhận xét, đánh giá đến thơ của chị trên cả hai phương diện: nội dung và hình thức.

Về phương diện nội dung: Một số tác giả đã đề cập đến nội dung phản ánh trong thơ của Bùi Kim Anh như: Phan Thị Thanh Nhàn, Phạm Thanh Cải, Lâm Xuân Vi... Nhà thơ Phan Thị Thanh Nhàn nhận xét “*Bùi Kim Anh là một người đàn bà cam chịu, vị tha*”, và thơ của bà “*là nỗi niềm của một người bị nhiều điều phụ bạc mà không oán hận, chỉ tự trách mình. Đó chính là tâm hồn thật là trong trẻo, thật là cao đẹp, bao dung*”. Theo Phan Thị Thanh Nhàn thì ở nhà thơ Bùi Kim Anh “*có một tình yêu thiết tha*” của “*một người vợ tận tụy và đầy lo toan*”. Cũng có khi thơ bà có những phút “*giận dỗi và nghi ngại*” của một tâm hồn yếu đuối, thiếu tự tin”. Còn tác giả Phạm Thanh Cải khi đọc bài thơ *Bia vãn trắng* của Bùi Kim Anh cũng đã đặt ra một câu hỏi như một lời khẳng định: “*phải chăng... bà là một nhà thơ mang đậm nữ tính và trái tim rất nhạy cảm với nỗi đau của cuộc đời*”...

Khi đọc bài thơ *Trên đường Giảng Võ*, tác giả Lâm Xuân Vi đã đánh giá bài thơ như là “*một bức thông điệp giàu ý tưởng*” đến với người đọc - bằng “*ngòi bút nhân hậu*” khi nhà thơ “*ngiên về chia sẻ, nâng đỡ, cảm thông, tôn*

trọng với những thân phận thiệt thòi trong xã hội”. Và có lẽ - đối với một nhà thơ thì đây là sự biểu đạt trách nhiệm công dân cao nhất của mình!

Trên Báo Thể thao văn hóa cuối tuần số 36 ngày 5- 11/9/2008, tác giả Phạm Xuân Nguyên nhận xét: “*Những câu thơ của chị (Bùi Kim Anh) thường lắng sâu một nỗi niềm thân phận, thương cho phận mình, thương cho phận người, ngay cả khi cuộc sống thanh bình và khi cuộc đời bỗng rẽ ngoặt một biến cố, thơ chị có thêm cung bậc thái nhân tình để càng xoáy sâu hơn vào thân phận con người vốn luôn là mong manh và trắc ẩn trong trái tim nhà thơ. Thơ Bùi Kim Anh luôn là viết cho mình, viết từ mình. Chị biết đặt mình giữa chợ người để thấu hiểu mình và đồng cảm với nhân sinh. Điều lục bát vì thế đến với chị như một tiếng thở dài, một lời tự than, một khúc ru mình”.*

Tác giả Linh Quang cũng nhận thấy rằng: “*qua các tập thơ từ tập thơ **Viết cho mình**, đến tập **Cỏ dại khờ**, **Lối mưa**, **Bán không cho gió**, **Lời buồn trên đá** và tập **Lục bát cuối chiều** đều thấm đẫm niềm khát khao tình yêu hạnh phúc, sự dịu dàng, vị tha, vượt lên số phận mình của Bùi Kim Anh”.* Và mặc dù cuộc sống của chị có quá nhiều bất hạnh nhưng “*chị vẫn vượt lên hoàn cảnh, vượt lên số phận để sáng tác, để đạp qua mọi khó khăn, thử thách trong đời thường*”. Nhân vật “*Tôi*”- nhân vật trữ tình đi suốt 6 tập thơ của chị đã khiến bạn đọc thương cảm và mến phục.

Tác giả Lê Thiếu Nhơn trong mục *Diễn đàn văn nghệ* trên báo điện tử đã đánh giá Bùi Kim Anh là “*một người phụ nữ từng ngồi lặng trong đau khổ để viết những câu thơ xót xa*” và cũng thật may mắn cho người phụ nữ này vì dù gì chị cũng còn có thơ! *Biết đâu thơ sẽ vỗ về chị, sẽ nâng đỡ chị bước qua năm tháng trắc trở không ngờ!* Lê Thiếu Nhơn đã cho rằng: “*thơ đã dìu chị qua gập ghềnh khi không còn nước mắt để khóc*”.

Khi đọc tập thơ **Bắc lên ngọn gió mà cân** của Bùi Kim Anh (gồm 54 bài thơ vần điệu hoặc thơ tự do) tác giả Chân Phương thấy “*toát lên từ sáng*

tác này tính cách nhân hậu của một phụ nữ Á Đông thời đại, không chỉ làm tốt bổn phận người con, người mẹ, người bà, còn ôm ấp thêm những ưu tư xã hội – văn hóa giữa thế sự đất nước ngổn ngang như một sân khấu lớn trên đó Ông Thiện, Ông Ác là cặp đạo diễn của từng số phận Việt Nam..."

Tác giả Đào Nam Sơn khi đọc **“Lục bát cuối chiều”** của Bùi Kim Anh đã viết: *“đây là tập tinh tuyển những bài thơ lục bát đã trình làng trong các tập thơ trước và thêm một đôi bài chị mới làm”*. Tác giả đã đánh giá đây là *“một sự cố gắng không mệt mỏi”* của nhà thơ. Và cho dù hầu hết thơ Bùi Kim Anh là những bài buồn, những lời than thở, nhưng các bài thơ này vẫn không hề bị rơi vào thể *“đơn điệu”*. Ý thơ, hoàn cảnh của mỗi bài thơ ít khi bị lặp lại.

Tác giả Song Nguyễn khi đọc **“Lời buồn trên đá”** cho rằng 59 bài trong tập thơ là *“59 nỗi buồn của một phần đời đã qua đi và bây giờ được nhà thơ kể lại”*. Song Nguyễn nhận xét: *Những câu thơ biết dính nỗi buồn vô tình “tạm trú” trong con người nhà thơ đã trở thành “thường trú” trong sự tồn tại của tâm hồn. Bùi Kim Anh đã hoán vị sự tồn tại đó từ nơi cất giấu mơ hồ không nhìn thấy đến rõ ràng cụ thể “trên đá”*. Bà đã *“tự làm mới những câu thơ khỏi cách nghĩ, cách diễn đạt thông thường”* và đem đến cho người đọc *“một cái gì đó” đáng để suy ngẫm”*...

Qua những ý kiến nhận xét và đánh giá trên, chúng tôi thấy hầu hết các tác giả đều khẳng định: Bùi Kim Anh đã viết thơ theo *nhu cầu tự thân* để nói về những niềm vui, nỗi buồn, những *được, mất* của chính mình một cách chân thành, cảm động. Bên cạnh đó, người phụ nữ trí thức ấy còn rất quan tâm viết về những vấn đề thế sự, viết về số phận của những con người bất hạnh khác trong xã hội thời kỳ hiện đại - vốn rất phong phú và phức tạp hôm nay. Qua đó, ta thấy rất rõ bức chân dung của một người phụ nữ trí thức: nhỏ bé, dịu dàng, tình cảm, nhưng cũng rất sâu sắc, thâm trầm và nhân hậu!

Về phương diện nghệ thuật: Trong các bài nghiên cứu, những lời nhận xét về thơ Bùi Kim Anh của mình - hầu hết các tác giả cũng đã chú ý đến việc chỉ ra một số đặc điểm nghệ thuật trong thơ chị, cụ thể như: Về thể thơ, các tác giả này đều chung một ý kiến đánh giá rằng: *thơ Bùi Kim Anh đặc địa với thể thơ lục bát*. Nguyễn Trọng Tạo đã rất tinh tường khi nhận xét rằng “*Bùi Kim Anh thật đặc địa với lục bát. Những câu thơ lục bát của chị đi giữa lằn ranh của quê kiểng và thị thành, giữa dân gian và hàn lâm, giữa cổ xưa và hiện đại. Chính cái lằn ranh ấy khiến thơ lục bát của chị không phá cách quá, nhưng cũng không bị “cũ” nên dễ nhập vào đương thời*”. Lục bát là một thể thơ truyền thống mà hiện nay các nhà thơ hiện đại thường ít dùng, nhất là các nhà thơ nữ, thế nhưng Bùi Kim Anh vẫn sử dụng và sử dụng một cách nhuần nhuyễn đầy sáng tạo, có tính hiện đại, gây xúc động cho người đọc.

Chị hay viết thể thơ lục bát, trong đó có khá nhiều bài hay, để lại ấn tượng cho người đọc. Lâm Xuân Vi khi đọc bài thơ *Trên đường Giảng Võ* của Bùi Kim Anh đã nhận xét rằng: “*Lục bát của Bùi Kim Anh có một sức sống riêng biệt, chị thường dùng thủ pháp phá cách ở câu sáu “vạ vật tê cả bước đi”, hay sử dụng điệp ngữ làm cho câu thơ được dồn nén trùng điệp về ý tứ, hối hả về nhịp điệu mà vẫn nhuần, lấp lánh hấp dẫn người đọc. Đó là những đóng góp đáng kể để lục bát vẫn mới, vẫn hiện đại mang hơi thở thời đại*”.

Tác giả Phạm Thanh Cải cũng có những ấn tượng riêng về việc *phá cách thể thơ lục bát* của Bùi Kim Anh - khi đọc bài thơ *Bia vẫn trắng* của chị. Trong bài thơ lục bát *Bia vẫn trắng* được mở đầu và kết thúc bằng câu lục: “*Ai biết mộ anh ở đâu?*”. “*Câu này, tác giả đã sử dụng thủ pháp phá cách, chữ thứ tư lẽ ra phải dùng thanh trắc, nhưng trong câu thơ này tác giả sử dụng thanh bằng. Tác giả đã có ý tạo ra cho câu thơ có một tiếng nắc nghẹn, một nhịp điệu khác với câu lục thông thường*”.

Ở thơ lục bát của Bùi Kim Anh - người đọc thấy ở “*câu lục*” có những câu không “*êm xuôi*” như thơ lục bát truyền thống. Còn ở “*câu bát*” là những câu viết rất khéo bởi bà đã có sáng tạo trong cách dùng từ và lựa chọn hình ảnh. Đào Nam Sơn viết “*có thể nói Bùi Kim Anh đã hình thành một giọng thơ riêng không thể trộn lẫn với các nhà thơ nữ cùng thời với chị*”.

Quả thực như vậy, trong 7 tập thơ của mình, chị đã có riêng một tập thơ viết bằng thể lục bát. Trong 6 tập còn lại của chị cũng có khá nhiều bài thơ sáng tác theo thể lục bát.

Bên cạnh thể thơ lục bát chị thường viết theo thể thơ tự do. Thể thơ tự do trong thơ của Bùi Kim Anh được thể hiện một cách rất linh hoạt - từ những câu chỉ có 1, 2... đến 7, 8 và đến 40, 50 từ - giúp mở rộng biên độ của thơ, qua đó chuyển tải các ý nghĩ phức tạp và những cảm xúc tràn đầy làm cho bài thơ tuôn trào như một dòng chảy tâm trạng không ngưng nghỉ. Cũng như thể thơ lục bát, thể thơ tự do của chị cũng mang một nét riêng biệt, nó thể hiện rõ *cái Tôi trữ tình* trong thơ của chị.

Nhận xét về việc sử dụng thể thơ tự do trong sáng tác của Bùi Kim Anh - tác giả Song Nguyễn viết: “*bỗng thấy khả năng kỳ diệu của con chữ cũng “co duỗi nhịp nhàng” theo tâm trạng của người tiếp nhận thơ. Những câu thơ văn xuôi không cố định chữ, không có dấu câu và chỉ được “ngắt” bằng các chữ viết hoa. Bùi Kim Anh không cần tạo vần cho những bài thơ văn xuôi và tự do này nhưng lại đem vào trong câu chữ đó những “năng lượng” đặc biệt để giai điệu ngân lên*”.

Như vậy có thể khẳng định rằng: những câu chữ trong thể thơ tự do của Bùi Kim Anh đã góp phần “*tự làm mới những câu thơ khỏi cách nghĩ, cách diễn đạt thông thường và đem đến cho người đọc “một cái gì đó” đáng để suy ngẫm. Đây là hành trình đi tìm cái mới của một cây bút không còn trẻ*” Bùi Kim Anh. (Song Nguyễn)